

Terenci Moix a Camelot

JOSEP M. BENET I JORNET

Ventalló, un poble petit prop d'Empúries. S'acabava el mes de juliol del 2005. Era la una de la matinada. Vaig sortir de casa i vaig anar a fer un tomb per estirar les cames, mirar el cel i tot això. Per badar i per enyorar. Tal com esperava i desitjava, no vaig trobar absolutament ningú durant el passeig. Encara era, d'alguna manera, un poble tranquil. De retorn, en lloc d'adreçar-me directament al breu carrer on m'estava des de feia uns quants anys, vaig arribar fins a l'altre carrer, l'altre lloc on durant temps, quan venia aquí, m'havia hostatjat tantes vegades. On ens havíem hostatjat tantes vegades. Havien transcorregut gairebé trenta anys des de la primera. Aleshores la casa era relativament petita i originàriament ben proporcionada. A dins, a la part del darrere, per donar-li llum, l'amo d'abans havia tingut la bona pensada d'obrir-hi un mínuscul pati interior, per afegir-li llum. Molt més endavant, els nous amos, els meus amics, hi van fer obres i hi van aixecar un altre pis, gairebé tot enretirat cap dintre, de manera que el perfil exterior no va variar gaire. I més endavant, Terenci Moix, ja sol, va comprar també una part de l'habitatge veí i, entre d'altres ampliacions, va inventar un petit, potser insòlit però agradable, jardí elevat, on es distingien, sobretot, una olivera, un bassiol amb peixos vermells i un bust que, se suposa, representava Antinous. Però a parer meu, la casa mai no va ser tan confortable com els primers anys, quan a l'hivern, per escalfar-la, només hi havia dues o tres estufes elèctriques i, sobretot, una senzilla i gratificant llar de foc que sempre costava una mica de posar en marxa; fins que no ho havia fet, no ens trèiem els abrics.

Així doncs, vaig quedar aturat un altre cop davant la casa i vaig constatar que continuava una mica abandonada. Les persones que feia tres anys l'havien comprada no hi havien vingut sovint; pràcticament no hi havien vingut mai, fins aleshores. En realitat, ho agraià. Encastades al costat de la porta, a la part superior, a la dreta, hi havia dues petites rajoles diferents entre elles, de ceràmica, on s'indicava el número del carrer. Dues en lloc d'una. No me n'agradava cap, però al Terenci sí, és clar; i no va voler renunciar a posar-les, successivament, totes dues. Ja ho veus, encara hi eren. Sempre feia el que li donava la gana, i no importava si el que feia no

tenia un sentit comprensible per als altres. Em vaig acostar més a la porta. El pom, tan conegut, se'm va adaptar a la mà. La porta era tancada, per descomptat, i ara ja no podia aconseguir la clau que en permet l'accés. Tanmateix, de sobte, un acudit sentimental barat, vaig trucar al timbre. Francament perplex en escoltar-lo, va sonar uns quants llargs segons més enllà de l'instant durant el qual vaig prémer el botó, no pas el timbre de sempre, sinó una melodia més o menys coneguda, una successió de notes, d'acords que s'allargaven i ressonaven per l'interior buit, malgrat que de seguida havia enretirat el dit. Vet aquí la petja kitsch dels nous amos. Però no em vaig irritar; més aviat divertit, vaig pensar que la novetat, a ell, segurament l'hauria satisfet. En tot cas, tant se val, la porta no es va obrir, i ni el Terenci, ni l'Enric, ni la Rosa, ni el Josep M., ni l'Àngels, ni el Sergi, ni la Sunsi no em van rebre, acollidors, tardanament joves, molt joves, riallers i feliços, i no em van poder oferir, per integrar-me definitivament a la colla, cap cigarret de marihuana.

Per tant, vaig girar cua i vaig tornar cap a la meua, de casa.

No se sap què pot succeir, però em sembla que mentre visqui mai no deixaré el poble on, a mi com als altres, em va acollir Terenci Moix. Això va passar en aquella època breu durant la qual Camelot va existir.

* * *

Terenci Moix, que havia nascut al carrer Ponent de Barcelona el 5 de gener del 1942 amb el nom de Ramon Moix Messeguer, va morir –en realitat perquè li va donar la gana– el 2 d'abril del 2003, al carrer Muntaner núm. 4, també de Barcelona, molt a prop d'on va néixer, a l'entorn que de debò més estimava.

Va morir i se'l va acomiadar tal com havia de ser, és a dir, tal com ell volia, entre gestos, llàgrimes i oripells lleugerament aparatosos, recolzat per l'afecte real, difícilment racionalitzable, de tants amics, i sostingut per una mena de fervor popular que han aconseguit pocs escriptors de llengua catalana, espanyola o, tant se val, anglesa. No van faltar, tampoc, de seguida, alguns comentaris reticents o menyspreadors sobre ell i sobre la seva obra, comentaris que provenien, dits en veu alta o en veu baixa, de personatges diversos del món de les lletres. Tant de les espanyoles com, sobretot, de les catalanes. I és que el Terenci era un personatge incòmode. Ho va ser per a les dues cultures.

El Terenci va créixer migpartit entre el capdamunt del carrer Casanova i el bell mig del carrer que oficialment es deia Joaquim Costa, però que per a la gent del barri era el carrer Ponent. Entre la part alta de l'Eixample, a tocar de la Diagonal, i el barri de Betlem, a tocar de les darreres muralles que va tenir Barcelona. Què es va quedar ell de les olors que respirava a l'Eixample? No ho sé; en tot cas mai no va ser un nen o un noi de fora muralles. Potser perquè el pis prim, llarg com un cuc (el vaig conèixer força) del carrer Casanova on l'acollien dues tietes, on vivia en un ambient una mica boig, de pensió de tercera (hi havia rellogats), poc tenia a veure

amb la petita burgesia que presidia aquell sector de la ciutat. Ell va ser sempre un nano del carrer Ponent, i prou que es veu en una pila de les planes més brillants d'*El dia que va morir Marilyn* o del primer volum d'*El peso de la paja*, les seves memòries, per descomptat inacabades.

Jo vaig néixer a la Ronda de Sant Antoni, entre el carrer de Sant Antoni i la Riera Alta, prop d'on naixeria de seguida el Terenci, l'estimat Ramonet. Vam anar a la mateixa escola, als Escolapis de Sant Anton, a la Ronda de Sant Pau. Ell era del curs que venia darrere meu. Mai no vam intercanviar ni una sola paraula. Però la seva era una d'aquelles cares que passaven sovint davant meu, i quan el vaig retrobar, o en realitat trobar de debò, força anys més tard, de seguida vaig advertir que em trobava davant d'una cara coneguda.

No puc parlar del Ramon infant, encara que llegint *El dia que va morir Marilyn* o el primer volum d'*El peso de la paja* comprovava, francament sorprès, que records que imaginava únicament meus també eren ben seus. Però tampoc caldria que en parlés, ja en va parlar ell mateix, i a bastament. Sí que podria referir-me a l'ambient on va viure durant aquells anys d'infantesa. Un ambient de barri popular mediterrani. Més a la vora d'una determinada Roma i de Nàpols tot sencer (em fa l'efecte) que de ciutats peninsulars geogràficament molt properes. Un ambient en el qual va créixer immers, feliçment integrat. Per això li agradava un determinat cinema italià de senyores espitregades i de senyors en samarreta imperi. Un cinema de gesticulació, de promiscuïtat, de relativa i agredolça misèria. Era una mena de calc del petit món on vivíem. Al nostre barri, les baralles i les abraçades se succeïen sense solució de continuïtat, i del castanyot es passava al petó en el transcurs de cinc únics minuts. Això entre pares i fills. Però entre el veïnat, les efusions d'odi i d'afecte també proliferaven sense parar i, en realitat, gairebé sempre, a través de la paraula. Una paraula més o menys procaç, rica i acolorida, viva. Un dels catalans més rics (malgrat les adherències d'espanyol) que he sentit a la vida. Deixem-ho córrer.

El Terenci va ser un personatge públic de vegades incòmode, però sempre seductor i una mica teatral, un tipus literalment singular. A la vida privada era frívol a estones i intel·ligent en tot moment, a dies gandul, però molt més sovint treballador incansable, de caràcter jovial, contradictori però afectuós i més que planer amb els seus, i amb una teatralitat deseixida, de barri, que poc tenia a veure amb la de l'escriptor afectat que responia preguntes davant d'una càmera de televisió. Ara, allò que debò el caracteritzava en qualsevol moment i a qualsevol banda, davant del públic o en la intimitat, era un comportament personal compulsiu, era la fúria de les seves passions, potser peregrines i sempre irrefrenables...

De tota manera, encara que li havia agradat trobar-se al bell mig de les controvèrsies, a partir d'un moment determinat l'empipaven lleugerament (però no per això s'amargava gens la vida) els efectes d'un constant estira-i-arronsa sobre la seva entitat literària que ell mateix no deixava d'atjar. I així, si bé es mantenia orgullós

per la feina feta, també es va arribar a inquietar, ben relativament, davant determinats judicis de valor que alguns dels seus llibres despertaven.

Havia començat escrivint en espanyol –hauria preferit fer-ho en anglès i assegurava, els primers i més bojos anys, que acabaria fent-ho– però es va donar a conèixer en català i va ser en català que va efectuar una fulgurant primera part de la seva carrera. Després va venir el salt lingüístic i una segona carrera ja de nou en espanyol. Avui, acabada la història, tothom està d'acord en un punt: Terenci Moix se sabia vendre molt bé; i algun grau d'envejosa recança mal s'amaga sota aquesta ambigua consideració. Ara, una reflexió conseqüent hauria de decidir, no pas si se sabia o no vendre, sinó quin és el valor real dels productes que tan bé ens va arribar a vendre.

Quan va irrompre, i mai millor dit, en el món de la literatura catalana, aquesta a penes començava a sortir tímidament d'unes posicions de resistència, lògiques, necessàries i salvadores durant anys, però que passada la meitat dels anys seixanta ja no eren sostenibles ni desitjables si volíem abastar una mínima normalitat i equiparar-nos amb les altres literatures occidentals. I va ser Terenci Moix –sobretot ell–, qui va comparèixer de sobte amb uns models i unes formes diferents d'escriptura que qüestionaven aquells altres que encara eren vigents entre nosaltres; va incorporar als seus escrits, decididament, unes tècniques que tenien en compte tota l'àmplia varietat de la cultura pop, i també, en coherent conseqüència, una temàtica heterodoxa que esmicolava qualsevol tabú moral. Amb títols com *La torre dels vicis capitals*, *Onades sobre una roca deserta*, *El dia que va morir Marilyn*, *La increada consciència de la raça* o *Món mascle*, Terenci Moix es va constituir en el primer, el més radical i el més important renovador d'una literatura catalana que necessitava amb urgència aquest revulsiu. Després, de seguida, altres escriptors joves van ampliar i assegurar el camp conquerit. Però ell no únicament va ser el primer a llançar-s'hi; segurament va ser també, i això cal subratllar-ho una vegada i una altra, el d'alenada més ambiciosa, el que s'atrevia a plantejar interrogants bàsics sobre la identitat, la grandesa i la misèria dels catalans en particular, i sobre la identitat, la grandesa i la misèria dels homes en general.

Va passar el temps i, de sobte, després d'haver capgirat el panorama i d'haver arrasat amb la seva escriptura en català, va caure sobtadament en una inesperada i força llarga època de sequera creativa (no analitzada per ningú, em sembla). Finalment, el 1983 publicava una novel·la en espanyol, *Nuestro virgen de los mártires*. El text de presentació del llibre deia, desafiant: «Por primera y acaso no última vez, Terenci Moix ha compuesto una novela en castellano». De fet, la cosa anava tan de debò que mai més no va tornar a escriure cap altre llibre en català. L'excepció, *El sexe dels àngels*, novel·la publicada el 1992 per benaurada instigació de Pere Gimferrer, no era res més que la refosa d'un voluminós original que al començament dels anys setanta no havia acabat de lligar i controlar, però que si aleshores hagués sabut dur a port, hauria guanyat, de manera ineluctable, el premi Sant Jordi. Tothom

que és viu, que té memòria i que ha viscut la rebotiga de la vida literària barcelonina d'una determinada època, sap que les coses van anar tal com diré. El jurat frisava literalment per concedir-li el premi; que el jove i cobejat autor no acabés de sortir-se'n va ser una decepció... i va motivar inevitables estirabots del mateix Terenci. Ell trobava lògic que li donessin igualment el guardó; ja acabaria el llibre després. Anècdotes. Però significatives de fins a quin punt aquell jove impertinent enlluernava... i fins a quin punt, compte, era respectat.

Tornem on érem. Encara que de vegades ell mateix enyorava la pèrdua del català i que somiava l'impossible, tornar-hi algun dia, a partir del 1983 la seva obra de creació va ser per sempre més en espanyol.

Quan el tomb va tenir lloc, Moix va dir i repetir, de manera fal·laç, que ho feia perquè la cultura i les institucions catalanes l'havien tractat molt malament. Com el van tractar la cultura i les institucions espanyoles, la resta de la seva vida? Li van pagar alguns viatges, Felipe González, cap de l'Estat, el va portar a sopar a la seva aleshores cèlebre i íntima *bodeguilla*, li van donar alguns premis... Per damunt de tot, un gloriós 1986 va guanyar el premi Planeta de narrativa amb *No digas que fue un sueño*, un dels llibres del qual la casa de l'editor Lara més exemplars arribaria a vendre mai: van passar d'un milió, una quantitat brutal es miri com es miri. I encara en va guanyar algun altre, de premi, sí, insisteixo, però no pas cap dels que podien importar-li per consolidar la seva autoritat d'escriptor seriós i prestigiós. Sí, en canvi, per consolidar la seva comoditat econòmica. De fet, un parell de vegades, a soles ell i jo, el Terenci va deixar escapar un sospir i una frase: «A *Quimera* [la revista] no s'ocupen de mi».

Amb la seva tria per l'espanyol, Moix va aconseguir, i d'aquí l'únic motiu real de la seva elecció, guanyar-se molt bé la vida; no va aconseguir, en canvi, un excessiu prestigi literari. No va accedir, com havia passat en català, a aquella mena de reconeixement que confereix autèntic pedigrí. Ni tan sols, ben bé, amb els tres esplèndids volums de memòries als quals ja m'he referit de biaix i que porten el títol genèric d'*El peso de la paja*. I això que en aquesta obra impressionant, potent i també irregular en algun moment (com irregular és qualsevol gran obra, *Tirant lo Blanc* inclòs), demostrava una capacitat autoanalítica implacable, en absolut indulgent amb ell mateix, d'una valentia que pocs escriptors han arribat a exhibir quan ens mostren les seves vides; obra, també, en què capta, retrata i jutja, lúcida, determinades situacions i ambients històrics; en definitiva, una peça literària apassionant i imprescindible. Els tres llibres que la componen van ser ben rebuts per la crítica de Madrid, sí, només hauria faltat, però no en el grau que es mereixien, i potser per culpa de la fama que arrossegaven anteriors escrits, desbaratats i irreverents, del mateix Terenci. O potser en el fons, també, perquè hi parlava, fonamentalment, d'un lloc que segons a quins indrets no interessa gaire: d'una Barcelona eminentment catalana, ai!

Abans i després de les memòries, hi va haver tota una colla de llibres de ficció, aquelles proses irreverents i desbaratades a les quals acabo de referir-me. Aclariré

que no m'atrapen les seves novel·les d'ambientació històrica; em diverteix i valoro en canvi la frívola, demolidora i gairebé surrealista trilogia sobre el món *fashion*, sobretot madrileny encara que també barceloní, però no crec que estigui a l'alçada, ni de les memòries ni de bona part de l'obra catalana.

Però també hi havia els seus llibres de viatges, sobretot *Terenci del Nil* o *Cròniques italianas*, molt diferents entre ells, però en tot cas plens de sensibilitat i amb moments brillants, tocats per la seva mirada sempre original. I també hi havia els seus escrits sobre cinema. Per exemple, els retrats que va fer de tants actors i actrius, retrats sorprenentment cenyits (sorprenentment en ell, vull dir, perquè més sovint es deixava anar a una divertida incontinència d'escriptura) i gairebé sempre clavats, exactes...

Mentre, i a la seva mort alguns ho van expressar amb delectació, l'obra catalana sembla que hagués restat lleugerament oblidada o, el que és més curiós, menystinguda. Diria que els impagables i de vegades (no pas sempre) injustos estirabots que va deixar anar al llarg dels anys li passen factura. I també se li passa factura, a més i sobretot, és evident, pel fet que hagués abandonat la nostra llengua i hagués adoptat l'espanyol. En definitiva, i segons el meu parer, la seva narrativa catalana no és jutjada a partir de valors intrínsecs, és jutjada per la posterior tria vital i literària de l'escriptor.

L'amistat que em va unir al Terenci devalua, ben segur, l'autoritat dels meus judicis. Però hi ha un altre barem per entendre, almenys, la consideració de les obres moixianes en la seva etapa catalana. O, com a mínim, per fer pensar una mica a la gent de bona voluntat i de criteri independent. Aquest barem és el de la rebuda que van obtenir aquelles narracions i novel·les en aparèixer, una recepció que, malgrat injustes reticències que, ja ho he dit, després ell va expressar, va ser apassionada, polèmica i entusiasta, diferent al to general de l'acollida que tindrien més tard a Madrid les històries escrites en espanyol.

De premis, un escriptor, si hi insisteix, al llarg de la vida sempre en guanya algun o altre. Almenys en el meu ara, quan n'hi ha tants. Però compte, als anys seixanta, i en la nostra llengua, n'hi havia molts menys. De narrativa curta em sembla que, de debò, només hi havia el Víctor Català. (El Santamaria, dedicat a una sola narració, era d'abast i ressò molt limitat, encara que va servir de subterrània plataforma a bons escriptors que començaven.) De novel·la o de prosa narrativa llarga n'hi havia uns quants més, però pocs. Potser per això tenien una importància que no tenen ara; eren, en definitiva, frenèticament cobejats per tothom que escrivia. Si no podeu tenir memòria d'aquells temps, rastregeu els diaris i les revistes de l'època i us en fareu una mica el càrrec. Menys el Sant Jordi —però ja he explicat per què— el Terenci els va guanyar tots. Tots els que hi havia, tots aquells als quals es va presentar. I de seguida, de manera immediata, al llarg de cinc anys mal comptats. He fet servir més amunt la paraula *arrasar*. Sí, va arrasar. I la seva exhibició d'actituds i opinions més o menys escandaloses podia servir una estona per cridar l'atenció, i

tant que sí, però no hauria servit per convèncer lletraferits més exigents. D'altres ho van intentar amb armes externes a l'escriptura semblants a les d'ell, i no se'n van sortir. Ell, sí. Per què? Per l'alenada i pel risc de les seves propostes. Perquè ens va obrir uns móns diferents, nous; i no pas de manera superficial. He procurat indicar-ho més amunt. I el fet que va trencar motllos li va ser reconegut amb escreix.

No va arribar a guanyar el Sant Jordi, però va guanyar el Víctor Català, el rutilant Josep Pla en la seva primera convocatòria, el Prudenci Bertrana, un parell de vegades (que jo sàpiga) el de la crítica de Serra d'Or, el Joan Estelrich... Tot això només amb sis o set llibres publicats. Arrasava, efectivament. I encara, quan el 1992, efímer retorn a casa, va publicar *El sexe dels àngels*, no únicament va guanyar el Ramon Llull (el premi es donava i es publicava a editorial Planeta, i podreu dir-me que ja se sap, que a fi de comptes ell era un autor mimat de la casa, i el vostre raonament serà comprensible) sinó que, molt més interessant i simptomàtic, també va rebre la Lletra d'Or a la millor obra literària publicada aquell any en qual-sevol gènere, i de mans d'un jurat totalment lliure. (Va ser un dels guardons que, amb motiu, més il·lusió li va fer a la vida, malgrat que no està dotat amb cap compensació econòmica; i per això, quan va morir, la seva despulla el lluïa a la solapa.)

Però és que a més, molts anys abans, a l'època gloriosa de la seva arravatada carrera en català, quan la revista *Serra d'Or* va fer una enquesta a una vintena de crítics perquè dictaminessin, decidint amb criteri completament personal i independent, quins eren els millors títols literaris apareguts entre 1964 i 1970, la novel·la que fou considerada com la millor de tots aquells anys va ser, per onze vots (onze entre una vintena de possibles!), *El dia que va morir Marilyn*. I els crítics que van votar-la van ser: Josep M. Castellet, Miquel Dolç, Pere Gimferrer, Domènec Guansé, Gonçal Lloveras, Joaquim Marco, Joaquim Molas, Francesc Rodon, Josep Romeu i Figueras, Maurici Serrahima i Emili Teixidor.

Els fets són els fets. No ho dic jo, ho van dir en el seu moment persones molt més autoritzades. Terenci Moix va ser un escriptor prestigiós en llengua catalana, i així li ho va reconèixer constantment, no únicament el públic, sinó també, recordem-ho per sempre, la crítica més conspícua del país. La seva trajectòria en espanyol, memòries a banda, va anar per uns altres camins. En tot cas, i això és el que ens interessa aquí, el Terenci va constituir un punt d'inflexió essencial per a la literatura catalana. Un punt i a part després del qual ja res no va poder ser el mateix. Terenci Moix no era un escriptor qualsevol. La seva «traïció» no ens autoritza a emmascarar, empastifar o bé oblidar aquesta realitat. Es vulgui o no, s'alça com una figura crucial de la nostra literatura. I en lloc d'infantils esgarrapades pòstumes, allò que mereix és un reconeixement seriós, l'estudi adult i sense prejudicis de la seva producció i, què voleu, un sentiment de gratitud pel llegat que ens ha deixat. És a dir, alguna cosa més que les quatre ratlles que acabo d'escriure.

* * *

Així, ja que una altra cosa no sóc capaç de fer, voldria recuperar el Terenci mitjançant, simplement, algunes imatges, amuntegades i inconnexes, que em proporcionen la tramposa memòria. El Terenci i un entorn seu que, d'aquella manera, fa temps que va desaparèixer.

Però primer vull explicar com, força abans, em vaig anar acostant al futur i efiger rei del nostre Camelot.

On vaig trobar, per primera vegada, el Terenci Moix? A l'Escola d'Art Dramàtic Adrià Gual? Cap al 1965? Des de feia temps (segons la mesura que del temps jo tenia aleshores) només esporàdicament freqüentava aquella institució que depenia del Foment de les Arts Decoratives. I per tant, tampoc no freqüentava unes classes en les quals, en realitat, gairebé mai no vaig participar, ni en els assaigs de les obres que sempre es preparaven, i en les que sí que havia intervingut sovint, però en les quals jo ja no tenia res a veure. Però tenia amigues i amics que no volia perdre. I per tant, de tant en tant... Un tant en tant cada cop més distanciat, i que podia proporcionar-me la sorpresa de trobar, de sobte, quan hi tornava, personatges que en una anterior visita no existien i que ara hi campaven, amos del lloc, com si hi fossin des de sempre. Gent que en el futur seria ben coneguda al món de l'espectacle o de la literatura. Com per exemple, el Terenci.

Un dia, de sobte, el Terenci ja hi era. Prop d'una complaguda Maria Aurèlia Capmany, centre d'atenció, bracejant de manera desinhibida i etzibant referències filmiques o literàries que intercalava entre penjaments sarcàstics a personatges coneguts i elogis apassionats a eminències desconegudes. Jo em mantenia apartat, inadvertit i gris. Però coneixia aquella cara. De què? Ah, sí, de col·legi, dels Escolapis. Me'n vaig adonar i, immediatament, ho vaig oblidar. Durant molt de temps va ser com si la primera vegada que l'hagués vist hagués estat allà, a la Cúpula.

No tinc ni idea de quan vàrem tenir una primera conversa de tu a tu. Però després vam encetar alguna mena de superficial relació. Perquè el recordo explicant-me, al mig del carrer, que s'havia comprat un cotxe de segona mà. I ja, també, duent-me a casa meva, al diminut pis de la Ronda Sant Antoni, i era molt d'agrair, un exemplar de la seva novel·la *Onades sobre una roca deserta* just sortida del forn després d'haver rebut el primer premi Josep Pla. Allò que, ho deia amb delit, l'emocionava més d'aquell volum era que estava relligat amb tela. Es tractava, doncs, per aquest motiu, als seus ulls, d'un llibre dels de debò. Un llibre que es prestigiava, tant pel premi que havia rebut com, també, per la manera com l'havien editat.

Aleshores jo ja treballava de redactor a la Gran Enciclopèdia Catalana i ell n'era un col·laborador extern (un especialista, en dèiem) encarregat de les entrades de cinema i de còmics. Unes entrades que, en el seu cas, i era inútil demanar-li que s'estalviés feina, triplicaven o quadruplicaven la longitud que se li havia demanat i que a continuació el Toni Lluç Ferrer, el Jordi Castellanos, la Montserrat Roig o, en algun cas, em penso que jo mateix, reduïem de manera dràstica. Segurament Quim

Molas, director de la secció de literatura a la Enciclopèdia, i a qui el Terenci respectava de manera considerable, va servir de renovat pont entre nosaltres.

Quan el Ramon/Terenci va guanyar el premi Josep Pla, a més de regalar-me el llibre ens va convidar, el Molas i a mi, a sopar en un restaurant del barri gòtic que es deia El Tinell. Va ser aquella mateixa nit quan, després, ens va dur a un local que es deia Copacabana, al costat de la Rambla, a tocar de l'antiga banca Arnús fa anys convertida en Museu de ninots de cera, un local boig, destarotat, on actuaven una colla de tendres i mig dissimulats transvestits? En una altra ocasió tots tres vam anar a veure una pel·lícula francesa molt «pop», que es deia *Qui êtes vous, Polly Magoo?* El film va entusiasmar el Terenci i, per osmosi, un Quim Molas que aquells dies redescobria el cinema després d'anys d'ascetisme filmic, i que volia aprehendre els mecanismes de la revolucionada modernitat de l'època; jo em vaig entestar a considerar-la un producte anodí. I m'irritava que en dir-ho em miressin de biaix, potser amb llàstima perquè estava perdent algun tren.

Quan amb els diners del constantment esmentat premi Josep Pla el Terenci va decidir anar-se'n una temporada a Roma, em va agafar a part, em va preguntar quant guanyava escarrasant-me a l'Enciclopèdia, va considerar miserable la quantitat que li vaig confessar i em va proposar d'anar-me'n amb ell a Itàlia, per fer-li de secretari. Divertit, li vaig respondre que ni parlar-ne. No m'ho va proposar únicament a mi, que consti, després ho vaig saber. A d'altres, amb molta més insistència. De fet, no era una proposta exactament seriosa. O potser, durant un minut, sí.

Va publicar un llibre en castellà, una mena d'assaig socràtic, vull dir dialogat, que es deia *El sadismo de nuestra infancia*. Hi explicava que un dels plaers sàdics que havia viscut a col·legi, als escolapis de Sant Anton, va ser assistir a l'escenificació del martiri de Sant Tarsici. L'alumne, actor de segon curs de batxillerat, que personificava sant Tarsici, de fet era jo i, a l'escarransit espectacle, l'escena de la lapidació, que segons diuen va sofrir el màrtir, era vilment escamotejada; l'explicava a posteriori un altre personatge, un centurió que es deia Quadrato. Ho vaig precisar al Terenci, abans no aparegués el llibre, però ell no va deixar d'incloure el record (ben imaginari) de l'estimulant martiri (no li ho puc retreure) i a canvi, això sí, informava de la identitat del feliç nen/actor que havia protagonitzat aquell text encarcerat, és a dir, un servidor.

Abans o després, més aviat abans que després, un dia, em va confessar que si havia triat el nom de Terenci per substituir el de Ramon (fins els seus pares i la seva germana sempre més li van dir Terenci) no era pas en memòria del comediògraf llatí (a sant de què?), que és el que m'havia dit abans, sinó en homenatge a l'actor anglès Terence Stamp, que li agradava i a qui, segons deia, s'havia tirat. Crec que en aquest cas mentia, o que fantasiejava, però és possible que l'hagués conegut. Sempre acabava coneixent qui volia conèixer.

L'anava veient, de manera irregular, tangencial... Ell, des del meu punt de vista, pertanyia de ple a la *gauche divine*, aquella colla de gent culta, civilitzada i de vida

obertament lliure que s'emmirallava en la italiana ciutat de Milà, que llegia (jo també) una revista italiana de còmics beneïda per personatges com Umberto Eco, *Linus*... Una colla de gent, en definitiva, que li va treure força caspa a Barcelona, que tenia el centre d'activitats al carrer Tuset, que va aparèixer a mitjan anys seixanta del segle XX... però que ja s'havia difuminat cap a la meitat dels anys setanta. Jo, aquesta gent, a penes la coneixia. No em pertocava conèixer-la. És a dir, amb el Terenci, un servidor no hi mantenia cap mena de relació continuada.

* * *

Quan la nostra amistat es va afermar de debò va ser força més tard, a finals d'un any gloriós, el 1976. Aquella primavera, ben tendra encara la mort del general Franco que ens havia amargat l'existència des del 1939 fins al 1975, la professió teatral va demanar, gairebé exigir, a l'Ajuntament de Barcelona, les pessetes destinades al festival escènic que, d'una manera o d'una altra, gairebé cada estiu es muntava al Teatre Grec. I l'Ajuntament, desconcertat no sé ben bé per què, va cedir i va acceptar.

La professió teatral. Una munió de gent de preparació, aleshores, generalment precària, però plena de fúria i d'entusiasme revolucionari. No hi havia temps raonable, en realitat, per muntar l'operació. Aquelles llargues assemblees que duraven gairebé tota la nit, a la sala Villarroel o al saló Diana... Discussions inacabables i generalment estúpides entre nosaltres... Algunes persones, assenyades, deien que era millor deixar-ho córrer i no fer el ridícul. Teníem dos mesos o poc més de coll, res més, per posar a punt una operació que encara havia de començar! Hi va haver una votació i la gran majoria va decidir, suïcida, que vinga, que endavant. Jo entre ells. I vam començar a treballar. Més ben dit, van començar a treballar. Jo era un autor sense cap prestigi, si és que algun dels autors de l'època gaudia de cap prestigi. No van comptar amb mi. Es van triar quatre obres, totes amb repartiments amplis, per donar ocupació (i un sou migradíssim) a molts actors, i cada espectacle el dirigien tres directors. La quota d'autor català (malgrat tot hi va haver quota d'autor català), va recaure en un afortunat dramaturg jove, Joan Abellan, que així vetllava les seves primeres armes i que havia escrit un text proper a les nebuloses teories brechtianes. Un dels papers principals va recaure en Enric Majó, company sentimental del Terenci. També li havien proposat participar en un altre espectacle, *Roses roges per mi*, de l'irlandès Sean O'Casey, dirigida per Josep Montanyès, Josep M. Segarra i Francesc Nel·lo. Però en aquesta no li oferien fer de protagonista, encara que sí un paper de relleu, i va preferir l'altre espectacle. Qui en canvi formava part del repartiment de la peça d'O'Casey eren les actrius Àngels Moll i Rosa M. Sardà, també molt amigues del Terenci. (De fet, la Sardà havia merescut l'atenció ferma de la crítica, un primer i esplendorós reconeixement, gràcies al seu protagonisme en una bonica obra anglesa estrenada pocs anys abans, dirigida per Ventura Pons i traduïda pel Terenci). Tot això que acabo d'explicar va tenir com a con-

seqüència que el Terenci, cada tarda, cada nit, remugant perquè tampoc no s'havia triat cap obra seva, es repartia entre els assaigs d'un i altre espectacles. I després, en acabar, venien els sopars col·lectius a locals barats, la gatzara fins a la matinada.

Jo, al principi, m'estava a casa.

Però la traducció de *Roses roges per mi*, feta directament de l'anglès per Carles Reig, un interessant autor jove que va brillar vagament durant tres o quatre anys i que després va desaparèixer sense deixar rastre, era increïblement dolenta. Un farfalleig il·legible. (Es va publicar, i a les hemeroteques podeu comprovar-ho o desmentir-me.) Montanyès, Segarra i Nel·lo, directors desesperats, van estar a punt de llençar la tovallola i buscar una alternativa o, si no la trobaven, deixar-ho córrer. Aleshores, a no sé quin d'ells, se li va acudir de venir-me a buscar, en realitat sense gaires esperances. Volia ocupar-me de la traducció? I m'ho deia sense excessiva esperança o confiança. Jo no entenia ni gota d'anglès, però tenia la versió del Reig, la francesa de no sé qui i la castellana d'Alfonso Sastre. Però sobretot, tenia tantes i tantes ganes de participar en aquell irrepetible (com després es veuria) Festival!... Vaig dir que sí, malgrat que no podia tardar més de quatre o cinc dies a començar a passar-los material, perquè s'havia d'assajar sense més espera. M'hi vaig posar i, d'una manera o d'una altra, me'n vaig sortir. Vaig fer el nou text (als programes de mà vam conservar també el nom de Carles Reig, però aquest personatge mai no va acceptar que la meua actuació hagués tingut cap mena de sentit) i... I jo també vaig començar a freqüentar, així, gairebé cada dia, els assaigs de l'obra on apareixien la Moll i la Sardà. I a participar en els sopars posteriors, als quals gairebé sempre eren presents el Terenci i l'Enric Majó. El Festival en general i *Roses roges per mi* en particular van constituir una mena de triomf artístic i també un triomf contra les seqüeles del franquisme, inesperat, agitat i, en definitiva, tan gloriós... com efímer. Quan bona part del nodrit repartiment sorgia en escena enarborant una bandera roja, quan l'Àngels Moll es regirava contra el cap dels guàrdies que havien acabat amb la vida del protagonista i li engaltava un gens innocent «Fill de puta!», que en l'original de l'autor també era un insult, però molt més suau... el públic sencer, un públic amb set de llibertat, s'hi reconeixia i esclatava en estretes ovacions. Però aquí, allò que importa és que a partir d'aleshores, primer de manera més espaiada i cada cop com una mena d'addicció impossible de ser reprimida, es va anar creant un petit nucli de persones que ens vèiem, de fet, cada nit, que en realitat ja existia abans de la meua aparició, però que aleshores es va consolidar i que estava format per Terenci Moix i Enric Majó, Rosa M. Sardà i Josep M. Mainat, Àngels Moll i Sergi Schaff, Sunsi Cros i jo. Allò que seria aviat considerat per la professió teatral i televisiva com el clan del Parelladeta, a causa del nom del restaurant econòmic que freqüentàvem, i sobre aquest local ja m'hi estendré després. Un clan o, jo diria, la petita cort d'un Camelot que tenia molt més a veure, si tenia a veure amb res, amb la pel·lícula del mateix nom, filmada abans, el 1967, i avui de visionat decebedor, però aleshores engrescadora, que no pas amb el món delicat i enlluernador creat al segle XII per

Chrétien de Troyes i més tard ampliat de manera barroera però infinitament més ambiciosa per un seguit d'autors anònims i per alguns altres que no en són tant. O potser, simplement, només tenia a veure amb una cançó del film on es deia que va existir, durant un breu moment, un lloc on regnava l'amistat i que es deia Camelot.

* * *

Molt al principi de tot això, vull dir al voltant de la tardor del 1976, un dia el Terenci ens va convidar, a la Sunsi i a mi, a anar aquella nit a casa dels seus pares, al pis del carrer Ponent, a fi de veure-hi una pel·lícula que la televisió emetria en color. (Ni ell ni nosaltres no teníem, a casa, aparell de televisió en color, encara). El Terenci, que en emancipar-se, econòmicament però no afectivament, de la família, havia recorregut domicilis diversos i que aleshores, desapareguda ja bona part de la seva parentela, vivia, en companyia única d'Enric Majó, al pis del carrer Casanova on havia transcorregut part de la seva infantesa, no deixava de freqüentar contínuament la companyia de la senyora Angelina i del senyor Jesús, els seus progenitors; d'altra banda, qualsevol amic o amics eren sempre molt ben rebuts a la casa. Una casa, un pis, en el qual llavors vaig entrar per primera vegada. Era un entresol fosc i baix de sostre. (Ei, més gran que el pis on jo vaig néixer!) Però el rebedor mostrava, com una bufetada, les curioses dèries artístiques del pare del Terenci: un mural pintat a la paret on es barrejaven, en color, segons em precisa l'Ana Maria (el senyor Jesús no conservava, doncs, un excessiu sentit de la prudència), elements arquitectònics bíblics, formant un paisatge imprevisible a qualsevol altre habitatge del barri o fins i tot, m'atreviria a dir, de la ciutat de Barcelona en general. I llavors passaves al menjador i t'hi trobaves, sempre creació del senyor Jesús, una desafiant fantasia sobre el Partenó. Superada la impressió, ja tant se valia qualsevol altra cosa que poguessis trobar en aquella casa. Però el que hi trobaves era, bàsicament, afabilitat, naturalitat, afectuosa acollida. Jo m'hi vaig sentir, i m'hi seguiria sentint en el futur, ben còmode, perquè el seu ambient oferia la cara més tendra i divertida d'un barri que, al cap i a la fi, també era el meu.

Aquella nit hi havia els pares del Terenci i també hi havia la tia Florència, que vivia amb ells. La pel·lícula que vam veure tant li fa, i l'aparell televisiu en colors dels senyors Moix era, almenys aleshores, un horror que mostrava a la pantalla una confusió de pinzellades vermelles o blaves darrere les quals a penes podies distingir determinada acció dramàtica. Però, i que? En aquella casa mai no t'hi senties estrany, i això, i no el seu televisor en colors, és el que la feia atractiva. La senyora Angelina guardava i respectava les formes petitburgeses, almenys les més epidèrmiques, però contra l'afirmació sempre repetida als seus escrits, la família del Terenci no pertanyia de cap manera a la burgesia barcelonina –a Déu gràcies– sinó a la seva menestralia més genuïna, i aquell vernís de formes petitburgeses deixava pas, ràpidament, només que gratessis una mica, a una amoralitat sense èmfasi i sense preju-

dicis, a una acceptació total del disbarat. Ningú no s'espantava davant de res. Fos el que fos. I es parlava de manera directa, acolorida i sense prejudicis de vocabulari. Com a l'entorn proper on jo havia nascut, però en aquest cas sense crispacions ni angoixes, s'assumia la disparitat incontrolada de la condició humana amb una barreja de tendresa i de cinisme que hauria desesperat qualsevol inquisidor del credo que fos.

La tia Florència, menuda i vestida de iaia a l'antiga, va ser un dels darrers exemplars de senyora oficiant de vella que he vist a la meua vida. Tenia una rialleta pintada sempre a la cara, i escoltava amb avidesa qualsevol informació sobre qualsevol conegut o qualsevol desconegut, i callava o, si no, de sobte deixava anar una frase contundent i potser demolidora, però que davant meu mai no va anar acompanyada, que jo recordi, de cap deix de mala bava. Pel que fa a la senyora Angelina i al senyor Jesús...

Una vegada Frederic Roda, l'home clau de l'Agrupació Dramàtica de Barcelona, que em va protegir amb generosa eficàcia i va aconseguir de posar en marxa l'estrena de la meua primera obra teatral, va dir, de l'ambient on jo hi situava l'acció, que estava bé que algú parlés del món que s'amagava rere la Rambla. Ho va dir sense cap intenció de molestar, tot al contrari, però amb el to de qui parla d'un gueto. I em vaig sentir (era massa jove) una mica molest, encara que vaig callar. «El gueto és on vius tu», vaig pensar. «La gent que jo pinto és la que ocupa tot el casc antic de Barcelona, però també el Poble Sec, el barri de Sant Antoni, bona part de l'esquerra de l'Eixample, Sants, Hostafrancs, Gràcia, el Guinardó, Sant Andreu, el Poble Nou...» La gent que jo mal pintava de manera esquemàtica era la de les extensions més àmplies de Barcelona. «Viure en un gueto és viure on vius tu: a la dreta de l'Eixample, a Sant Gervasi o a una part limitada de Sarrià. Pedralbes és una altra cosa; encara una altra cosa.» La situació de la ciutat ha canviat radicalment, però aleshores era aquesta. I Frederic Roda se'm presentava com un home culte, relacionat amb una literatura que parlava, gairebé sempre, dels ambients del seu mateix gueto. Que limitava Barcelona a les fronteres d'aquell civilitzat gueto burgès o petitburgès que Montse Roig estimaria i odiaria. Per això la irrupció de la Rodoreda va ser com tirar una paret a terra. I per això els llibres del Terenci, que la Rodoreda no va valorar mai, no pas per la seva temàtica sinó per l'ús caòtic que el Terenci feia de l'idioma, van ser com esbotzar una altra paret.

I també per això em vull entretenir encara un minut més amb la família del Terenci... i amb el mateix Terenci en relació amb la seva família. Per recordar com es vivia a la major part del mapa de Barcelona. I, de fet, per descriure millor el Terenci. Bé, cal reconèixer que els Moix Massagué eren gent típica del barri, sí, però... una mica extrapolats, ho reconec. En donaré tres pinzellades. Exactament tres.

La primera se situa al pis del carrer Ponent, que vaig visitar per primer cop a fi d'admirar-hi les meravelles del color televisiu. Però ara parlo d'una ocasió posterior. Hi ha tota la família, en aquest cas la nena, l'Ana, la germana del Terenci,

inclosa. No únicament inclosa sinó que n'és la tendra figura principal. Devia tenir molt més de vint anys perquè ja havia publicat un parell o tres de llibres narratius rebuts amb admiració, a part de ser ben coneguda pel seu periodisme rigorós i, en general, pels elogis continuats que rebia de l'esmentada *gauche divine*. Doncs bé, hi ha tota la família, i la nena és asseguda a la falda del seu pare, el senyor Jesús. La nena parla estrafant, instintiva, el vocabulari i els tons d'una criatura petita, i s'adreça així, mimosa, al seu progenitor, mentre en aquest li cau la bava i l'acarona, li fa «arri, arri, tatanet», i li prodiga petons com si es trobés, en efecte, davant d'una personeta de sis anys. Algú, al meu costat i que no era del barri, va quedar estupefacte. Unes quantes (no totes) de les sofisticades persones de la *gauche divine* també n'haurien quedat. Però per mi aquelles actituds eren completament normals. Havia nascut a la Ronda Sant Antoni i estava acostumat que els afectes entre pares i fills poguessin mantenir, a qualsevol edat, aquesta mena de tendresa franca, apassionada i desinhibida. També havia estat així amb els meus pares i la meva germana; també, però menys.

La segona se situa, molts anys després, a l'únic tanatori amb què aleshores comptava Barcelona, el del carrer Sancho Dávila. El senyor Jesús acabava de morir. La seva malaltia s'havia arrossegat unes quantes setmanes i el final se sabia inevitable. Com quedarà encara més clar a la tercera pinzellada, el Terenci no era home d'haver de suportar malalties terminals i les inevitables escenes depriments que se'n seguien. Pujar a veure el seu pare moribund li feia cada cop més mandra. Un dia, davant del portal de la casa familiar, la mare, la senyora Angelina, quan el noi anava a entrar-hi, el va veure molt dubtós. Aleshores, la bona dona, ben tranquil·la, li va dir que no pugés, que no calia que patís, que ho deixés córrer. I el Terenci, obedient i descansat, ja no va tornar a veure el senyor Jesús, el seu pare. Obedient, descansat i tan tranquil, sense cap escrúpol de consciència. Però arribat el moment sí que va anar al tanatori per rebre el condol de la família i dels amics. Un dels amics ja feia temps que era jo. Hi vaig acudir molt tard de la nit perquè un servidor tenia una filla petita i m'havia hagut d'ocupar d'ella fins que va ser al llit i ben adormida. Al tanatori, a la saleta de vetlla, contigua a l'altra, la que guardava la despulla del senyor Moix, ja només hi quedaven la senyora Angelina, l'Ana i el Terenci. Jo era de confiança. La mare i els dos germans no escenificaven cap especial espectacle de dolor. Sí que sentien aquella mort, però ho duïen bé, sense escarafalls. La senyora Angelina anava molt arreglada, perquè és clar, havia hagut de rebre el condol de familiars, amics, coneguts i potser també desconeguts. I com que els seus dos fills tenien un nom, també havia hagut de rebre persones d'importància a Barcelona. No únicament, per exemple, el senyor de la penya dels «nariguts» que, viuda acabada d'estrenar, ja li anava al darrere, i ella li donava corda però no s'hi deixava anar (parlo de la realitat i no estic intentant copiar Ionesco), sinó polítics i artistes de supòsit. Però ara ja havia passat tot, havien quedat sols i estaven una mica cansats. Tranquils, però cansats. I jo, ja ho dic, era de confiança. La senyora Angelina va sospi-

rar. «La cotilla m'estreny. Sabeu què? Entro amb el Jesús i me la trec.» I va entrar, no pas a fer companyia inútil al mort, sinó per alliberar-se de la feixuguesa de les convencions socials. En quedar sols, els dos germans i jo no vam evitar uns quants comentaris escatològics sobre la situació. Encara rèiem com bojos quan va tornar a aparèixer la senyora Angelina, amb la cotilla a la mà i tan descansada. La bona senyora no es va escandalitzar pas per la nostra animada actitud, més aviat s'hi va integrar amb naturalitat, encara que l'objecte de les escatològiques i necròfiles bromes fos ella mateixa. Per posar-hi la cirereta, va passar allò que sempre passa. «No sentiu un soroll? Ai, i si és ell que ha ressuscitat?» «No fotem!» «Potser en veure que et treies la cotilla...» I els riures ressonaven encara més alts, tranquils, deseixits, sense que poguéssim parar, deslliurats de qualsevol hipocresia... He rigut en unes quantes vetlles de difunts (en moltes altres, gens) però mai tant com en aquella.

La tercera em porta, ho sento, a la mort de la senyora Angelina, uns altres quants anys endavant. La llarga malaltia que va patir, amb tranquil·litat i desentenent-se tant com va poder del que passava a la seva salut, va desembocar de nou en unes setmanes finals de llit llargues i, si potser no gaire doloroses, almenys angunioses. L'Ana se'n va ocupar a temps complet, i el Terenci... El Terenci va desaparèixer, és clar. L'Ana també ho va trobar tan natural com inevitable. En aquella època, el Terenci passava bones temporades a Madrid, i fins hi tenia pis. El Terenci, entre d'altres passions, va cultivar l'amistat de diferents dames ben conegudes de l'alta vida social espanyola. Des de molts anys enrere era un gran amic, amic de debò i ben correspost (ella arribaria a dir que potser el Terenci havia estat el seu únic, autèntic amic), de l'actriu Núria Espert. Però, de manera recent, també ho era, per exemple, d'una bella senyora d'origen filipí, molt finament educada, que sortia contínuament a les revistes del cor i que successivament va estar casada amb determinat i mundialment conegut cantant de música popular, amb un aristòcrata i, finalment, crec que definitivament, amb un exministre. El Terenci va decidir que la Núria i la Isabel s'havien de conèixer. I elles devien sentir la curiositat de contemplar-se de prop. Em sembla que es tractava d'anar, primer, a veure una òpera, i després, segons em precisa la Núria, d'acompanyar-les a sopar a casa de la Isabel. Aquella trobada excitava, exaltava i il·lusionava el Terenci. Calculo que tant o més a ell que, en definitiva, a les dues senyores. I va arribar el dia. I es va produir la catàstrofe. El Terenci em va trucar des de Madrid. «Papitu, la mama s'ha mort.» «Carai, ho sento. Ja es veia venir, quedareu descansats, per què ens hem d'enganyar. Sobretot la pobra nena, la teva germana, que a penes s'ha mogut del seu costat aquestes setmanes.» «Però és que és terrible, Papitu.» «Ja ho sé, Ramonet. La teva mare era la teva mare. Ha tingut pocs anys per sentir-se viuda i a gust, sense haver de donar explicacions i trencant feliçment el cor als senyors del club dels nariguts... Però què hi farem.» «No ho entens. És una catàstrofe, Papitu. Aquesta nit tinc l'òpera i el sopar amb la Núria i la Isabel.» «Home, elles ho entendran perfectament.» «No! S'han de conèixer! M'hi he compromès!» «Però, què dius? Deixa't d'histò-

ries.» Pausa. «No puc tornar a Barcelona, Papitu.» «Com que no? S'ha mort la teva mare! Agafa el primer avió i cap a Barcelona s'ha dit.» «No n'hi ha, no hi ha avions. No queden seients.» «És clar que hi ha avions i és clar que sobren seients, mentider del carall!. Terenci, és ta mare i és ta germana. La teva germana no es pot carregar ella sola tota la parafernàlia que precedeix un enterrament. Agafa un avió de seguida. Vinga!» Pausa. «És clar. Ai, a veure què hi puc fer.» Va penjar. El Terenci no volia continuar discutint. El que va fer, sense ni un segon de dubte, va ser vestir-se de vint-i-un botó, anar a recollir les dues dames, vés a saber si avisar algun periodista del petit esdeveniment que anava a produir-se, i dur-les a l'òpera. Va estar exquisit, s'ho va passar de meravella, les dues dones van mostrar-se encantades i encantadores, i després (segons em va precisar Núria Espert després de sentir una primera versió d'aquest text) les va portar a casa de la Isabel. A mig sopar, potser a l'hora de les postres, el Terenci, de sobte, va torçar una mica el gest, púdic i conformat. Aleshores va anunciar que la seva mare s'havia mort. Les dues amigues, sensates, esverades, angoixades, van fer un bot i li van dir que les deixés, que se n'anés immediatament i agafés el darrer avió cap a Barcelona. Necessitava ajut? Trucarien qui calgués i que no patís, fos com fos, ell arribaria a Barcelona. Però, per què no els ho havia dit abans, home de Déu?

El Terenci va arribar a Barcelona l'endemà, no gaire d'hora, quan la cerimònia de l'enterrament era gairebé a misses dites.

El Terenci era un fenomen humà sorprenent. També era lúcid. Al primer volum de les seves memòries explicava que, de petit, li hauria calgut una bufetada ben donada pels seus pares quan es feia el rebec a fi d'aconseguir un tebeo o el que fos. Així, afegixo, hauria après que per viure hem de saber reprimir uns quants dels nostres desigs immediats. No en va reprimir mai cap. El que volia, fos el que fos, ho volia de manera urgent i immediata. Ho volia i ho obtenia. Per exemple: si desitjava un cigarret, i el desitjava cada deu minuts, fumava aquell cigarret. Sense ni un instant d'espera. Per damunt de la seva vida.

* * *

Retrocedeixo. Ara ja érem amics de debò. Sense adonar-nos-en, des de finals del 1976 ens vam trobar, de sobte, sopant cada dia, exactament cada dia, al restaurant Parelladeta del carrer Casanova, quatre o cinc finques més avall d'aquella altra on, dalt de tot –calia pujar uns quants pisos i no hi havia ascensor–, vivien el Terenci i l'Enric. Quan acabàvem de sopar, gairebé sempre pujàvem al pis. Tant com al carrer Ponent, insisteixo que el Terenci hi havia crescut de petit, i prou que en parla a les seves memòries. Només que a les memòries el pinta com un indret ple de vida on s'hi movien, en un espai ben limitat, quantitat de pintoresques figures, fossin o no de la família. Mentre que ara només hi vivien, ja, l'Enric i ell.

El Terenci va ser de les primeres persones que va tenir un vídeo. No podia llogar pel·lícules. Aleshores no hi havia comerços que lloguessin pel·lícules. Només es podia gravar allò que emetia la tele i reproduir-ho després. Però ell treia partit de les ínfimes possibilitats que tenia a les mans. I aconseguia sorprendre'ns amb les seves troballes, amb el muntatge de les seves troballes... Així o de qualsevol altra manera jugàvem, ens divertíem com criatures... I no trobàvem l'hora de separar-nos.

I a més, hi havia la casa de Ventalló. Quan la Sunsi i jo vam entrar en aquest cercle –ja he dit que vam ser els darrers a integrar-nos-hi– devia fer poc més d'un any que l'havien comprada. Per què a Ventalló? A causa d'un petit i larvat drama que no se m'hauria acudit sospitar. El Terenci no es trobava a gust amb la gent de la *gauche divine*. En formava part a ple dret, i els diaris, les revistes i les fotografies de la Colita (memòria gràfica d'aquella època i d'aquells ambients), bé prou que ho pregonaven. Però no, no s'hi trobava a gust. No n'era el centre d'atenció, d'una banda. I pitjor que això, trobava que no respectaven prou la seva producció d'escriptor autodidacte. D'altra banda l'Enric va entrar de sobte a la seva vida, i l'Enric tampoc no es va sentir a gust entre una gent sofisticada que, pel que sembla, no va celebrar la seva aparició. Infinitament menys que la del Terenci. En absolut, segons sembla.

El centre estival d'operacions de la *gauche* era Cadaqués. L'Enric va dir que no volia pujar més a Cadaqués. El Terenci hi va estar d'acord. Tanmateix, no tenien ganes de renunciar a la Costa Brava. I va ser quan van trobar Ventalló, un petit poble on aleshores no hi havia estiuejants, i quan s'hi van quedar. Primer en una casa llogada, i aviat en la que van comprar. Ventalló, ho torno a recordar, queda a molt pocs quilòmetres d'Empúries, de les ruïnes d'una Empúries grecoromana. Això el motivava. Quan al final d'uns quants dels seus llibres deia que havien estat escrits a Empúries, volia dir, en realitat, no ve d'un pam, que havien estat escrits a Ventalló.

El Terenci i l'Enric van formar, sense proposar-s'ho, la seva pròpia cort. Eren uns amfitrions acollidors i encantadors. A la casa ens hi amuntegàvem com podíem. Les vuit persones que he citat, però també moltes més. El periodista de grans reportatges, entre l'escàndol i l'aventura, Àngel Montoto, i el periodista d'anàlisi polític, d'esquerra radical, Antonio Álvarez Solís. Però també, per exemple, l'elegant i impertorbable Concha Serra. I la desenfadada fotògrafa Colita. I actors i actrius... I realitzadors de televisió... I, posats a dir, cantants d'òpera. Bé, tota aquesta gent es reunia, cada cop érem més multitud, al restaurant Parelladeta, que tancava les portes amb nosaltres dintre i no ens feia fora fins que l'ànima no ens deia prou. Però després, per algun motiu o altre, ens retrobàvem a Ventalló. De vegades uns quants i de vegades una senyora colla. Fins que l'Enric va dir que no podia ser, que no hi cabíem i que allò era un desori, que després de cada invasió la casa quedava feta un fàstic. De manera que, pràcticament, va limitar de nou el nombre de convidats. Quan l'Àngels i el Sergi, la Rosa i el Josep M., també es van comprar casa al poble, va tornar a haver-hi més espai, és clar. Però d'una manera o altra, els vuit del nucli inicial hi

vam pujar sempre. Estiu i hivern. Sempre hi érem junts. A l'enyorat i econòmic restaurant Meneses, o a la casa del Terenci o, després, també, a les cases dels altres.

Les dues veus que més se sentien en aquelles reunions eren les del Terenci i de la Sardà. Jo era en aquesta història, i algun cop ho he dit, un personatge secundari. Potser, ben mirat, l'únic personatge secundari de la colla. Ja m'estava bé. Pel que fa al Terenci... Sempre va tenir la virtut de parlar amb enginy i malícia, no únicament de si mateix, sinó també dels altres. De si mateix molt, és natural, però amb humor, sense emfasitzar. Reservava, si de cas, i ja ho esmento més amunt, un cert to afectat a les entrevistes de la premsa, de la ràdio o de la televisió. Mai amb la colla.

Van ser uns anys dels quals només recordo l'alegria. A través de l'amistat. El Terenci m'ho deia: Camelot.

A Ventalló, mentre només hi va haver la casa del Terenci i de l'Enric, distribuïts com podíem, al llit o damunt de coixins, no ens adormíem fins a les quatre o les cinc de la matinada. I l'endemà, tard, però sempre massa d'hora pel meu gust, de sobte ens despertava un seguit d'àries d'òpera refilant des del tocadiscs. Eren les veus de la Callas, de la Sutherland o de la Caballé. I era el Terenci qui matinejava més (és una manera de dir) i qui ens etzibava, implacable, aquesta mena de refinat despertador. Esmorzàvem amb haixix o marihuana i no paràvem, continuàvem col·locats tot el dia. Ei, a Ventalló o a Barcelona, però, per bé o per mal, mai els dies feiners, que així consti!

A Barcelona, sí, potser fèiem més bondat. Relativament. Al pis del Terenci, mentre xerràvem i xerràvem sobre la misèria del teatre, sobre les poques possibilitats que hi havia aleshores de fer res de teatre, o en fi, com a compensació, sobre el proper dramàtic del circuit català de televisió, molt sovint el Terenci desapareixia i el sentíem teclejar amb fúria una petita màquina d'escriure, una humil i eficaç Olivetti, si no ho recordo malament. Estava donant forma a la seva pròxima novel·la? No, estava escrivint un o dos o tres articles per algun diari o, millor, per alguna revista. Amb la mort de Franco i amb la transició política cap a la democràcia, el món del periodisme es va revolucionar. La mà de la censura es va anar obrint (fins a desaparèixer) i sorgien publicacions d'èxit on els lectors podien trobar, no únicament fotografies de senyores nues, sinó també temes més o menys escandalosos i que tenien molt bona sortida. Aquest nou periodisme es pagava molt bé. Recordo la cara d'admiració del Terenci quan van anar a buscar-lo. La seva firma d'escriptor agosarat de seguida va ser cobejada per tothom, i el van temptar amb unes xifres que fins aleshores mai no havia escoltat. Així doncs, es va abocar al periodisme. Per guanyar-se un bon sou... i també per un altre motiu tant o més important: per potenciar la carrera de l'Enric.

La carrera d'actor de l'Enric era, en un moment donat, la cosa que més l'interessava del món. Els mitjans de comunicació s'havien d'omplir amb la imatge i les paraules de l'Enric. I s'hi van omplir. El telèfon i la màquina d'escriure van ser les armes que el Terenci va fer servir per aconseguir-ho. Si fins aleshores era un manià-

tic que col·leccionava àlbums i àlbums amb les entrevistes que li feien a ell mateix o amb els articles que parlaven d'ell mateix, llavors va arraconar sense manies les proves òbvies de la seva popularitat i es va dedicar a col·leccionar amb fruïció les proves de la popularitat cada cop més en alça del seu company. Cada cop més en alça gràcies, sense cap mena de dubte, a les arts del mateix Terenci. Que no es limitava a aconseguir que els altres parlessin de l'amic sinó que, a més, no parava d'escriure sobre ell en articles que firmava amb pseudònim o, fins i tot, publicant-li entrevistes que s'inventava i de les quals l'Enric només sabia alguna cosa un cop les veia en lletra impresa. I compte, en aquest cas, sovint, eren entrevistes i articles pels quals no cobrava res. El Terenci sempre aconseguia el que volia. Així, en el moment més àlgid, quan l'Enric va decidir protagonitzar *Terra baixa*, amb direcció de Josep Montanyès i adaptada per mi, l'espectacle, que segons els cànons de l'època estava molt bé (parlo del 1981), no únicament va resultar un èxit fulminant, sinó que a més, fenomen que ni abans ni després no he vist repetir-se, en acabar la representació es formava una llarga cua d'admiradores i admiradors que esperaven amb paciència, i eren ben atesos, l'autògraf del primer actor damunt una fotografia en format de postal que el Terenci havia fet imprimir.

Aquesta dedicació obsessiva va ser, sens dubte, un dels motius de la sequera creativa que durant aquells anys va patir el Terenci, i a la qual em refereixo també molt més amunt. De debò, la seva carrera literària no va tornar a arrencar, i ja en castellà, fins que ell i l'Enric van haver trencat.

M'adono que parlo massa de la vida privada del Terenci. Massa? Potser sí, però és que la vida privada del Terenci sempre es va confondre tranquil·lament amb la seva vida pública. El Terenci va fer, ben conscientment, de la seva vida privada, un espectacle públic.

* * *

Així, per exemple, una tarda, en plena crisi sentimental entre el Terenci i l'Enric (perquè, tot arriba, hi va haver crisi sentimental definitiva cap al 1983, potser any més però segur que no any menys) mentre jo era treballant a l'antic i minúscul pis de la Ronda on havia nascut i que ara em servia d'estudi, va sonar el telèfon, i era la senyora Angelina. La seva veu va sonar amoïnada però no esverada. Més aviat natural, com si es referís a un molest però simple mal de ventre. «Papitu, el Terenci es vol suïcidat.» Aleshores el Terenci ja no vivia al pis del carrer Casanova, que per cert s'havia cremat, i aquesta seria una altra història, sinó al capdavant del carrer Villarroel, prop de casa meua. «Vol que vingui, senyora Angelina?» «Ai, sí, em faries un favor.» I vés quin remei, vaig anar-hi.

No m'allargaré (encara que sembli el contrari) en detalls sucosos, però en tot cas és d'evidència que el Terenci no pensava suïcidat-se. Ara, va muntar un bon, famós i de fet inútil número. Del que es tractava era que l'Enric hi anés i s'hi reconciliés.

Fos com fos. Al pis hi havia, a més de la senyora Angelina, la germana del Terenci, l'Ana. Em van anunciar que el Terenci era a la seva habitació, ficat literalment dins d'un armari, nuet de pèl a pèl i amb un Anubis protector als braços. Me n'hi vaig anar. «Què passa, Ramonet?» «Si no ve l'Enric, em llançaré per la finestra.» Com que jo era tan de barri com ell, vaig anar a la finestra i la vaig obrir de bat a bat. «No vindrà. Au, llança't, que t'hi ajudo.» El Terenci em va maleir, però no es va enfadar. I no va fer cap intent de llançar-se, per descomptat. Així doncs, li vaig aconsellar que es tapés, per no refredar-se, i me'n vaig tornar a la sala a fer agradable tertúlia amb la senyora Angelina i amb l'Ana.

L'Ana tenia feina (jo també, ara que hi penso) i va dir que se n'anava. Em vaig quedar amb la senyora Angelina. A la seva habitació, el Terenci s'avorria i, per tant, aleshores, va comparèixer a la sala amb un ganivet i dient a la seva mare que la culpa de tot, fos el que fos aquest tot, era seva, i que l'anava a matar. Posat en situació, vaig agafar la senyora Angelina per l'espatlla i mig abraçant-la vaig fer-la avançar cap al Terenci i el seu ganivet. Ella es va mostrar a l'alçada de les circumstàncies. Jo deia: «Mataràs la teva pobra mare que t'ha criat i que mai no ha parat de fer sacrificis per tu?» I altres originalitats per l'estil. La senyora Angelina s'hi va agafar sense manies. «Això, Terenci, mata'm! Mata a qui et va parir! Fes-ho, au, mata'm!» El Terenci va deixar caure el ganivet i, emprenyat, renegant perquè no reaccionàvem de la manera que ell volia, és a dir, trucant a l'Enric i instant-lo que vinguéssis i signés la pau, se'n va tornar per on havia vingut.

Avisades, em sembla, per l'Ana, van arribar una psicòloga i una psiquiatra. La senyora Angelina va dir que, ja que el seu fill quedava en tan bones mans, ella se n'anava perquè encara havia de preparar el sopar i es feia tard. Va desaparèixer tan tranquil·la, amb tota la raó del món gens inquieta, i vam quedar la psicòloga, la psiquiatra i jo. Eren una bona psicòloga i una bona psiquiatra, em consta, però no coneixien prou bé el Terenci ni el barri del qual havia sortit. I per tant, van creure que allò del suïcidi anava de debò. O que, jugant, jugant, el pacient podia prendre mal. S'equivocaven en les dues suposicions. Per solucionar la crisi, i amb esforç, perquè el Terenci volia mantenir-se en plenes facultats i controlar la situació, li van administrar tranquil·litzants en quantitats astronòmiques.

Van passar més coses, però, qui s'ho creurà? No vull allargar-me més del compte. En tot cas, fosquejava, i de sobte el Terenci es va adonar que era tard. La psicòloga i la psiquiatra havien decidit que no se'l podia deixar sol a casa i que calia ingressar-lo a una clínica on se sotmetria a una cura de son. Però el Terenci havia recuperat la naturalitat més absoluta i va dir que d'això, res. Que aparcaria l'assumpta Enric, que l'endemà l'escriptor Antonio Gala seria a Barcelona i que li havia de preparar una *soirée* com cal. La psicòloga i la psiquiatra van dir que de cap manera, i ell va replicar que de casa no es movia perquè havia de començar a fer trucades a fi d'assegurar l'èxit de la vetllada en honor del seu amic, persona admirada per un públic ampli i sempre possible notícia als diaris. Elles van insistir, amb

fermesa, que no podia quedar-se sol a casa, i ell va repetir, encara amb més fermesa, que és clar que sí, que per què no. Aleshores, a esquena del Terenci, les dues professionals van prendre una decisió delicada: van trucar al Frenopàtic perquè vinguessin a buscar-lo amb una camisa de força. Tal com dic, a l'hospital frenopàtic. Per primer cop al llarg de la tarda, em va venir la suor freda. El Terenci estava perfectament, i dur-lo al Frenopàtic era jugar-li una brutal mala passada. Però elles no ho veien així. Ja que no volia anar de grat a la clínica per fer la cura de son, aniria per força a l'Institut Frenopàtic per fer companyia a persones amb problemes mentals greus. Vaig agafar-lo i, sense precisar què estava a punt de passar, amb força angouxa, li vaig demanar per l'amor de Déu i sobretot pel seu propi bé que es deixés dur a la clínica, que si no, la jugada li podia sortir molt malament. Potser s'ho mereixia, carai, potser al nen consentit li convenia un escarment! Però és que... és que... Miraculosament, o potser es que es va ensumar que era a punt de caure en la seva pròpia trampa, de sobte va mostrar resignació i va accedir.

Just a temps. Mentre baixàvem l'escala, literalment així, l'ambulància del Frenopàtic frenava davant la finca del carrer Villarroel. El Terenci s'havia empassat cent vint-i-cinc mil·ligrams de calmants, i encara no entenc com es podia mantenir dret, però, en tot cas, ja que no havia de jugar cap paper i havia ajornat la recuperació de l'Enric per a un altre dia, començava a relaxar-se i els fàrmacs recuperaven la seva autoritat. Per tant, va ser fàcil que no s'adonés ni de l'ambulància ni que la psiquiatra se separava de nosaltres per desnonar els amatents caçabojos. De seguida ens vam ficar tots quatre en un taxi (en un taxi o més aviat dins del cotxe d'alguna de les dones?) i cap a la clínica s'ha dit. Dins del vehicle, el Terenci, drogat fins a les celles, pesava figures i, cas de parlar, era com si la seva llengua fos de drap. Gairebé no se l'entenia. Però de sobte, va intentar dir-nos alguna cosa. «Els diaris... demà; els diaris...» No calia més paraules per comprendre'l. Suposadament. Alguna de les dues, la psicòloga o la psiquiatra, es va apressar a dir-li que tranquil, que del que havia succeït aquella tarda ningú no en sabia mai res. I aleshores, encara per un instant, va recuperar prou energia per poder replicar: «Com que no? Vull una nota de premsa i que surti a tots el mitjans de comunicació que m'he volgut suïcidar!» Home, a veure si tanta feina encara no li serviria ni per ser notícia!

I hi va haver nota de premsa.

Sí, el que acabo de contar és cert, i encara he rebaixat els fets. Ara, mentre escrivia, no era pas l'únic testimoni viu que podia ratificar-ho: hi havia la nena, hi havia la psicòloga i hi havia la psiquiatra.

I potser queda confirmat que, per a ell, la vida privada era un espectacle públic. A vegades en treia una bona conclusió: «Veus, a mi ningú no em podrà fer mai xantatge. No em queden secrets per destapar.»

* * *

La capacitat de treballar del Terenci, la manera de treballar del Terenci. A batzegades intensíssimes. A l'altra banda del pis, teclejant la petita màquina d'escriure, obsessiu, mentre nosaltres rèiem i jugàvem... Una vegada (que recordi només una) es va trobar malament i el vam obligar a ficar-se al llit i potser a prendre una camamilla; jo, a corre-cuita, li vaig acabar l'article que tenia a més de mig redactar. I més tard, quan va canviar aquella venerable antigalla pel benvingut invent de l'ordinador, s'hi passava nits senceres en blanc, la cigarreta inevitable a la boca i un cafè amb llet a l'abast.

Però li agradava xerrar i no fer res. O viatjar. Li encantava viatjar. Viatjava força. Ara, no a qualsevol banda. A Londres, a Roma, a Grècia, a Egipte... Sobretot. Aquests llocs els repetia i els repetia. Ah, i una altra qüestió, a partir d'un moment determinat s'instal·lava, només, a hotels de cinc estrelles.

Els viatges amb el Terenci. No els feia sol. Els feia amb els seus amants (que van ser ben pocs, durant els anys que el vaig conèixer) o, sobretot, amb els seus amics. Perquè no únicament li agradava tornar a determinats indrets, sinó que li encantava explicar-los, descobrir-los als qui l'acompanyaven i que arribaven al lloc per primera vegada. Era un guia excel·lent. Un guia apassionat. Però és clar, al mateix temps, el Terenci també era com era.

El 1977, ell, la Sunsi i jo vam decidir anar a Creta, illa que el Terenci coneixia, almenys, d'una visita anterior amb l'Enric. Li vam advertir que teníem pocs diners per gastar i de fet ell, aleshores, encara no disposava de gaire més. (Però això no volia dir que es contingués mai en les despeses, si li venia de gust). Vam volar a Atenes. I a Atenes, a les agències, no hi havia bitllets per traslladar-nos a Creta. No ho enteníem. Encara no ho entenc avui.

Llavors ell, de cop i volta, va proposar que saltéssim a Alexandria; tampoc quedava tan lluny. No, però el preu del vol amb avió disparava el nostre pressupost per damunt de les xifres que podíem sostenir. De sobte, va resultar que la solució sensata era, a més, ben simple, malgrat que ningú no ens l'hagués dit (o que el Terenci l'amagués, ja que, dels tres, aleshores, només ell parlava anglès... i en les seves mans tot era possible). Vam anar al Pireu i, sense cap problema, sense intermediaris, allí hi havia els bitllets que volguéssim per embarcar-nos cap a Creta. Però el Terenci, que de sobte insistia a preferir Alexandria, es va deixar embarcar (vam quedar ubicats en una mena de camarots de segona o de mig tercera categoria) sense cap mena de ganes. En arribar a Creta, quan va veure la fonda humil a la qual pernocotaríem la primera nit, devia pensar que prou, que fins aquí podíem arribar, que ell mereixia un habitatge més d'acord amb la seva categoria, i va declarar, de sobte, que no li quedaven diners, que havia de tornar a casa. I ens va mostrar (triomfal d'alguna manera) la seva cartera buida. Vam quedar, per un instant, perplexos i desconcertats. Però tenia un llibre sota el braç i, em penso que va ser la Sunsi —però si és així va comptar amb la meva immediata col·laboració— qui de sobte l'hi va arrabassar sense demanar permís i qui el va obrir cap per avall, sacsejant aleshores amb

energia. Immediatament van començar a caure bitllets, vinga bitllets, zig-zag, volant per l'aire. «Tens prou diners, Terenci.» En aquests casos, el Ramonet mai no s'enfadava. Al barri, les coses també anaven d'aquesta manera. I va fer un dels seus tombs inesperats de conducta. De sobte, abandonant-se, es va convertir en el guia deliciós de bona fama ben guanyada.

Va començar l'exploració de l'illa. I un dia... Knossos semblava força espectacular però la vam classificar, davant les barrabassades que els primers arqueòlegs s'hi havien permès, com la Disneylandia de les excavacions. Aleshores vam arribar a Faistos. En aquella època (no hi he tornat mai), Faistos era una meravella poc reconstruïda i poc espatllada. Tenia escassos, limitats visitants. Nosaltres hi vam arribar amb taxi, però generalment s'hi anava amb un autobús, que hi arribava només tres o quatre cops al dia. Els turistes miraven les ruïnes amb paciència i amb badalls, omplien una postal... i se'n tornaven. De nit, l'única edificació «moderna», d'una sola i senzilla planta on es venien les postals, les coca-coles i les entrades per visitar aquella més de tres vegades mil·lenària ciutat cretenca, també servia de fonda per si algun pertorbat decidia fer-hi nit. Nosaltres havíem quedat força pertorbats per la gràcia del lloc. Ens hi vam quedar. La meua idea perversa era tornar visitar les ruïnes de nit. De fet, no hi havia cap vigilància. Més ben dit, sí. Tancaven la casa amb clau i els hostes quedàvem dintre i no podíem, per tant, sortir a fer mal. Bé, en realitat podíem, perquè només hi havia aquella sòbria, neutra, eixuta planta baixa, i perquè la nostra habitació, desballestada però gran, estava presidida per un bon finestral encarat a les ruïnes. La nostra habitació, una sola habitació. El Terenci a un llit, la Sunsi i jo a un altre. Després de sopar, de seguida, jo vaig obrir la finestra i vaig saltar fora. «Ara faré cas de les prohibicions, si us sembla. Me'n vaig a explorar.» Vaig explorar, vaig saltar una tanca i vaig entrar a les imposants restes, m'hi vaig endinsar, em vaig estirar a terra enmig de la ciutat laberíntica, sol i escoltant les aus nocturnes, i vaig exultar més del que em toca explicar. Posem mitja hora, i després vaig tornar corrents a la finestra i, d'un bot, a l'interior de la nostra cambra. «Heu de venir! És l'hòstia!» No va caldre res més perquè la Sunsi es posés en marxa. Però el Terenci, bo i despert, ben acotxat al llit, no es movia. «Aneu. Ja m'ho explicareu després.» «Però has de venir. No t'ho pots perdre.» Va ser inútil. Que no i que no i que fotéssim el camp d'una vegada. Vam fotre el camp, ens vam endinsar de nou, ara érem dos, a les ruïnes, i tot plegat va ser, de nou, magnífic. De retorn a l'habitació, el Terenci, que és qui ens interessa, em sembla que encara continuava despert. O bé no i ho vam parlar l'endemà. En tot cas, naturalment, un moment o altre, vam fer allò que acostuma a fer-se i que a més era veritat, el vam tractar d'animal per haver-se perdut el que s'havia perdut. Ell, impertèrrit, ens va tallar amb un aclariment irrefutable. «Em dec haver perdut les ruïnes a la llum de la lluna, però el que no m'he perdut és la palla, per cert gloriosa, que m'estava fent mentre preteníeu que sortís amb vosaltres. Ah, us ho adverteixo, quan escrigui sobre Faistos diré que vaig passejar-hi de nit. I sol!»

* * *

Vam viure altres viatges plegats. Si faig recompte, me'n surten dos a Egipte, un a Orlando (Disneyworld), un a Nova York, un altre a l'Egeu...

Nova-York, molts anys després, avançats els noranta. Hi érem el darrer amant del Terenci (Pablito), el Terenci, la meva filla Carlota, i jo. Déu meu, ho vam passar tan bé, aquell cap d'any, sopant al Shardy's com si estiguéssim ficats dins d'una pel·lícula en blanc i negre dels anys quaranta... Però el Terenci era el Terenci i quan, admirador aferrissat de l'actriu Julie Andrews, ens va obligar a comprar entrades caríssimes de platea, obtingudes, no pas a Times Square sinó a una revenda implacable instal·lada en un apartament pulcre on no calia fer cues (però aleshores jo era, com si diguéssim, ric), per poder veure el que seria el darrer musical de l'actriu a Broadway, *Victor / Victòria*. Quan vam efectuar aquesta operació, quan la vam haver efectuat... ell... Ell, que no parava d'exaltar les excel·lències de la seva adorada estrella fins a aconseguir, fins i tot, mig convèncer-nos... aleshores, i l'hauries matat, ell no es va presentar al teatre. No hi va comparèixer! Vam veure l'espectacle amb la seva butaca buida al costat. Quin motiu vital l'havia obligat a una renúncia tan dolorosa? Doncs res, de sobte va preferir quedar-se remenant a un magatzem de fotos d'actors de cinema. I prou. I ja està.

Tant com de vegades l'hauries matat, de vegades et desarmava amb la seva divertida tendresa. Alguns anys abans de Nova York, no gaires, quan, amos i senyors d'un iot de luxe, una part de la ja ferida colla del Parelladeta estava essent sacsejada pel vent melteme que pertorba l'agost de les Cíclades...; quan tant el Terenci com el Pol Mainat van posar-se a vomitar com bojos i jo vaig trobar així la salvació, perquè si ajudes els altres (i si prèviament has pres una biodramina) tu no et mareges, encara que en l'intent no paris de precipitar-te ara cap a babord, ara cap a estribord... Quan va passar això, ell, tranquil malgrat el considerable malestar que els seus propis i espectaculars vòmits i vòmits sens dubte li provocaven, em va somriure i em va dir: «Sort que la tenim a vostè, estimada Lady Florence Nightingale».

I en ocasions podia posar-se, tranquil·lament i seriosament, elegíac. Quan em va portar, ell i jo sols, a la ciutat dels artesans, davant de Luxor, a l'altra banda del riu, darrere la Vall dels Reis, el vaig veure seriosament feliç de sentir-se al seu lloc, al nostre lloc deia ell, enmig de les restes de la faraònica ciutat dels artesans. «Llavors no hi havia artistes, hi havia artesans.» I va afegir, tranquil i sense fer comèdia: «Aquí és on vull que reposin les meves cendres quan em mori...» És clar que també ho deia, amb igual fermesa, d'Alexandria o, molt més a prop, del carrer Ponent, i de les ruïnes d'Empúries.

Però hi va haver una altra mena de viatges que també afectaven els membres de la colla, però de manera diferent. Els viatges que va fer amb els nostres fills.

* * *

El Terenci, no ho hauries dit mai, era capaç de mantenir una excel·lent relació amb les criatures. Una relació buscada, cultivada, mimada. Calia sentir-lo parlar del fill de Joan de Sagarra, calia sentir-lo parlar dels fills de Rosa Sender, calia sentir-lo parlar dels fills de l'Elisenda Nadal... O calia haver viscut la seva relació amb el Pol, el fill de la Rosa i el Josep M., amb l'Anaïs i l'Abigail, les nenes de l'Àngels i del Sergi, amb la Carlota, filla de la Sunsi i meva. Sabia crear un diàleg fluid entre els nens i ell; s'hi interessava i els interessava, per dir-ho d'alguna manera.

Els dos primers volums de la trilogia de les seves memòries estan dedicats «a Pol Mainat Sardà i a Carlota Benet i Cros...» És una injustícia, també les hauria d'haver dedicat, almenys, a l'Anaïs i a l'Abigail. Cert, l'elecció s'explica. Era padrí «titular» del Pol i ho era de la Carlota. No de les filles de l'Àngels i el Sergi. La Carlota, que jo sàpiga, no està batejada, i el Pol potser tampoc, però això no vol dir que s'haguessin de quedar sense padrins. Des de l'inici ho va ser del Pol. La Carlota li va arribar de retruc. El padrí laic de la Carlota era Enric Majó, però un bon dia –aquell continuat i inevitable deteriorament d'un Camelot fugaç– vam deixar de tractar l'Enric, i la Carlota ja no va rebre ni la mona ni els reis. Però el Terenci no havia desaparegut ni desapareixeria mai, i va decidir que la nena, sense padrí, no s'hi quedava. En va prendre el relleu. Però de fet, a la pràctica, també era una mena de padrí de les filles de l'Àngels i del Sergi. A totes quatre criatures dedicava la mateixa atenció i els mateixos ostentosos regals. També viatges.

Com a mínim, a l'Anaïs i a l'Abigail les va dur a Disneyworld (acompanyats de l'Àngels). I a l'Anaïs la va dur a Roma, suposo que acompanyats d'algú altre. I com a mínim, ell sol, se'n va dur el Pol a Istanbul (aquest viatge sembla que va esdevenir un petit desastre, tot cal dir-ho, però el gest hi va ser). Per descomptat, puc passar comptes dels viatges que va regalar a la Carlota. La va convidar a Madrid mentre ell hi gravava un programa de televisió que es deia *Más estrellas que en el cielo* (en aquella ocasió, el Terenci va conèixer una noia molt jove, sempre somrient i sempre eficient, que es deia Inés i que seria, pel que li quedava de vida, la persona que més constants proves d'afecte i de lleialtat li va oferir mai); la va convidar a Sevilla en una altra ocasió... Sempre allotjats als hotels més cars disponibles, naturalment.

Aquests van ser els viatges petits. Però amb la Inés fent de dida de tots dos, del Terenci i de la Carlota, també li va mostrar Londres i també li va mostrar Roma. Pacient, sempre a punt per crear la sorpresa que millor podia enlluernar una criatura, sempre generós en excés... Quan vam decidir dur la meva filla a Disneyworld, ell va dictaminar que de cap manera podia perdre's la cara de felicitat de la nena davant d'aquelles enlluernadores atraccions, i sí, va ser-hi present. D'altra banda, la il·lusió de passar el cap d'any al qual ja m'he referit a Nova York venia tant de la idea de compartir la ciutat amb el seu amic com de compartir-la amb la Carlota. I encara...

L'estiu del 1998, la Carlota i jo érem a Ventalló, instal·lats a la petita casa que ja hi teníem. El Terenci era a la seva amb el Pablito i la Inés. Com que feia uns mesos

que al temple de la reina Hapsetsup, al costat de la Vall dels Reis, a Luxor, hi havia hagut una matança terrorista de turistes, vaig trobar que era el bon moment per anar-hi la Carlota i jo. Poc de temps em quedava perquè ella viatgés amb mi i no pas sola i pel seu compte. I volia ser la primera persona que li mostrés tot allò. Vull dir la part més turística del país, la més tòpica però no per això menys bella. Que per una vegada estaria, esperava, més aviat solitària. Preparàvem el viatge i el Terenci, encara que ja potser no calia, ens deia les tombes que no podíem deixar de visitar. El Terenci ja estava malalt; es cansava força i li costava pujar un tram d'escala. La Carlota i jo no aniríem sols. Jo volia que tingués companyia de la seva edat i va ser fàcil aconseguir que els pares de la Isabel Cotxà, amiga de tots els estius de la seva vida, decidissin unir-la a l'expedició. La Carlota estava excitada. Jo també. El Terenci també. La Inés també. Però estava tipa del Pablito. El Terenci, de fet, també estava temporalment tip del Pablito. Agost. A Egipte faria un sol de justícia, però no importava. Per fi va caldre retornar a Barcelona. Només un dia: disposar l'equipatge i partir l'endemà. Saltem-nos aquest dia i passem al matí en què la Isabel, la Carlota i jo vam prendre un taxi i vam enfilar cap a l'aeroport del Prat. Els tràmits sempre pesats de l'embarcament de l'equipatge... l'anada cap a la porta per on havíem d'embarcar nosaltres... La corresponent estona d'espera... I, finalment, els altaveus indiquen que ja podem fer-ho. Ens posem drets per situar-nos a la cua... i en aquest exacte moment veiem aparèixer la Inés i el Terenci –no el Pablito–, somrient d'orella a orella, mirant, feliços, la nostra cara de sorpresa i de desconcert. «Però Terenci, eres a Ventalló, encara t'hi havies d'estar una setmana... Però quina il·lusió que ens vingueu a dir adéu.» «Res d'adéu –va tallar el padrí de la meva filla–; vosaltres creieu que puc permetre que la Carlota conegui Egipte sense ser-hi jo al davant? Ah, no! Embarquem amb vosaltres.»

* * *

Dins la casa del Terenci a Ventalló sempre m'hi vaig sentir bé. Còmode, feliç. Des de la primera vegada. Fins i tot quan la va anar engrandint, magnificant... i en part potser espatllant-la. Hi era feliç quan s'omplia de gent i hi era feliç quan hi anava completament sol.

L'hivern del 1976, poc després de l'abrandat festival al teatre Grec, la colla que s'acabava de formar ja era prou sòlida i havia plorat prou els problemes dels actors i dels autors com per haver reaccionat de manera lògica i haver pres la decisió que el Terenci i jo, formant equip, escriuríem una obra que pogués arribar al públic popular; també intentaríem col·locar-la, si podia ser, al teatre Romea, perquè la protagonista Rosa Maria Sardà, Àngels Moll i Enric Majó. És per això que, unes quantes vegades, a fi de treballar amb tranquil·litat, el Terenci i jo vam pujar a Ventalló i vam anar buscant i trobant l'esquema que havia de conformar la peça. Ens enteníem de meravella. La llar de foc encesa i nosaltres, paper i bolígraf a les mans, intercan-

viàvem i políem idees, mentre la nit avançava, ametlles, panses, avellanes i una presa de xocolata a l'abast de la mà. Res d'especial, però recordo aquells dies, o més aviat aquelles nits, com alguns dels moments més plàcids que he viscut a la vida. (Força de les idees més engrescadores que conté la senzilla i irregular peça van venir d'ell, del Terenci.) Va ser quan em vaig enamorar de la casa. Ell ja ho estava. Ho va estar sempre, fins que la malaltia ja no li va permetre pujar escales i per tant no va tenir sentit que s'hi traslladés més, quan va decidir que ja no tenia interès a pujar-hi (però la realitat era que ja no «podia» anar-hi) i la Inés, la seva secretària, la seva infermera, la seva mare i la seva més fidel i pacient amiga, la va posar a la venda.

L'obra que vam a començar a treballar plegats, i que es diria *Quan la ràdio parlava de Franco o Vides de plexiglàs*, va quedar, de sobte, encallada. N'haviem planejat tota la primera part i teníem ben avançada la segona. Ens calia posar-nos a escriure els diàlegs. Ens vam trobar un parell de vegades a casa meva... i això dels diàlegs semblava que aniria més lent. Lent? De sobte, a la tercera cita (o era la segona?) el Terenci tardava a comparèixer-hi, i jo el trucava i no el trobava enlloc. De sobte, va sonar el telèfon i era ell des de la casa de l'actriu Núria Espert, al camp. «Papitu, la Núria em necessita; no puc estar per la nostra obra. Em necessita, saps?» La mare que el va parir! Qui el necessitava era ell a ella, i com a pura excusa per deixar-me penjat. Era així. La seva manera de treballar no tenia res a veure amb la meva. Li feia mandra continuar, i ho va deixar córrer. Jo sóc reconsegurat. Poc després, em sembla que a casa del Martín de Blas, que encara vivia a Barcelona i que era cap de programes del circuit català de Televisión Española, ens vam trobar i no em vaig saber estar de clavar-li una esbroncada terrible, desaforada, que gairebé va espantar el Manene (Martín de Blas) i la seva dona, la Marichú. Per dir-ho d'alguna manera, vaig trencar les relacions amb ell, definitivament. Jo trobava que el que havia fet, deixar-me penjat posant Núria Espert com a causa, era imperdonable, inexcusable, etc. S'havia acabat, ja no érem amics. Mai més. Molts pocs dies després em va trucar. «Papitu, home... Perdona'm... Jo t'estimo molt, Papitu...» I vam tornar a ser amics. Era inútil, no t'hi podies barallar. O t'hi podies barallar però tant se li valia. Si ell et volia prop seu, et tornava a tenir prop seu. Feia el que fos, el que calgués, i era impossible deixar de reconciliar-t'hi.

El Terenci no era cap sant. El Terenci podia arribar a desesperar-te. Ja que hi som, afegiré que, acabada l'obra, la mena de sàinet sobre la postguerra, vaig decidir que el seu nom també havia de constar a l'edició i als cartells de l'estrena. L'etapa de col·laboració conjunta, malgrat que hagués estat prèvia als diàlegs, jo la considerava decisiva per a la concepció del conjunt. Ell no ho entenia. Ell no acostumava a planificar les seves creacions. Les escrivia i punt. Jo en sóc incapaç. Per mi, aquelles nits de Ventalló havien estat bàsiques. Ell, ofonent-me, suposava que si jo volia el seu nom, això es devia que ell era una estrella i jo un no ningú. Que em volia aprofitar del seu nom. Ho deixava entendre. Vaig empassar bilis. Gairebé començats

els assaigs, de sobte, va escriure dos o tres diàlegs quilomètrics que destrossaven el ritme del text i que vaig haver d'anar retallant fins a deixar-ne la mínima expressió. Però només així es va sentir de debò, més o menys, coautor de la peça. I va arribar el dia de la presentació de l'espectacle a la premsa. A la Terrassa Martini, que ja no existeix, al capdamunt d'un dels dos edificis alts de la cruïlla de Gran Via amb Passeig de Gràcia. Van acudir-hi força periodistes. Per ell, és clar. Vaig quedar a un racó, tan prudent com ridícul, i el Terenci no va fer cap esforç per recuperar-me; va parlar de l'obra i dels actors sense ni buscar-me amb la mirada, com si la cosa fos seva i prou. Veia periodistes, veia fotògrafs, i tot ell canviava. Hi havia un sol centre, i aquest centre era Terenci Moix.

L'any 1981 vaig adaptar lleugerament la *Terra baixa* de Guimerà a fi que la protagonitzés Enric Majó. També en va fer l'escenografia. I la direcció va ser de Josep Montanyès. L'espectacle estava bé, vibrava, i va aconseguir un èxit, per a l'època, formidable. Si l'adaptació no va ser feta pel Terenci, va ser perquè no sabia com posar-s'hi, per això la vaig preparar jo. I ell no anava als assaigs, i el molestava que jo hi anés gairebé cada dia i que el deixéssim sol a casa, que és on volia estar i on ens volia als altres, prop seu. Però va venir l'èxit. I el Terenci va despertar. I de sobte, es va fer una mica el buit al meu voltant. I el Terenci va agafar les regnes de la promoció d'aquell èxit. I els mitjans de comunicació de l'època van començar a parlar de l'adaptació del senyor Moix. I el primer actor callava i va deixar fer. I ell callava i s'hi va posar bé. Veia periodistes, veia fotògrafs, i tot ell canviava. Un sol centre, i aquest centre era Terenci Moix.

* * *

Així vam continuar, entre baralles i mostres d'afecte, durant anys i anys. Cada cop amb més estabilitat en l'afecte i amb menys baralles pel mig. Perquè el Terenci, a partir d'un moment determinat, des dels primers símptomes de la llarga i estúpida malaltia que va patir (la Carlota i jo en vam viure alguns senyals inicials durant el viatge a Nova York, la nit de Cap d'any, però aleshores no ens vam adonar de l'abast del que començava a passar, del sentit d'aquella seva fatiga física) va adquirir una envejable placidesa de tracte. Encara podia escriure articles aparatosos contra aquest o contra aquella, però, en la intimitat, en el dia a dia, parlava de la gent que havia passat per la seva vida i si hi havia hagut problemes sempre acabava, tranquil, relaxat, donant-se'n a ell mateix la major part de la culpa. Va ser un canvi suau, lent, gradual... Jo, en canvi, m'exclamava pel que fos, cada vegada més sovint a mesura que passava el temps, i ell, aleshores, em renyava amb suavitat. «Calla, iaia; que sí, que ets això, una iaia rondinaire.» Tenia raó. Hi havia una pausa i de sobte em mirava als ulls i afegia en castellà i citant Shakespeare, sempre amb tranquil·la i melangiosa acceptació del pas del temps i de la proximitat inevitable del que fos: «¡Cuántas cosas hemos visto, maese silencio!»

* * *

Tots nosaltres, els altres membres inicials de la colla, vàrem arribar a tenir, ho dec haver dit, casa pròpia a Ventalló, i alguns hi continuem anant i ens hi continuem trobant, de tant en tant, d'una manera o d'una altra. Altres no hi han tornat. Però fa tants anys que Camelot, el regne de l'amistat en tecnicolor, va desaparèixer... Va anar desapareixent a partir dels inicis dels anys vuitanta. Esquerdes successives, successives separacions... De tota manera, encara ara, i després de mort el Terenci, quan ens veiem, els qui ens veiem, sigui sovint sigui molt de tant en tant, sura a l'ambient una complicitat inevitable, i aleshores se'ns escapen al·lusions melangioses, al·lusions potser, en realitat, insípides, que només nosaltres podem entendre, que només nosaltres, de fet, podem omplir de sentit.

La plenitud de Camelot va durar més o menys cinc anys. No importa, també podria dir que va durar sempre. I el Terenci n'era rei.

I el rei ens espera a Avalon.

Ventalló – Barcelona, 2005 / 2006